
Te Toa Takitini

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Nama 66

HASTINGS

Pepuere 1, 1927

PIHOPATANGA O AOTEAROA.

Kua karangatia te Hinota o te Pihopatanga o Aotearoa ki a hui ki Ohinemutu i te Wenerei te 2 o nga ra o Mache. Hei te 26 o Pepuere ka tae te Tiuka ki Rotorua. I te Ratapu te 27 tera e tae ki te Whare-karakia o Te Arawa i Ohinemutu i te ata. I te Mane ko nga manaakitanga a te iwi Maori i a ia. I te Turci tera pea e hui nga Kaunihera Maori o te motu, a mo te Wenerei ko te hui a te Hinota Maori. Ko tenei o a tatou hui he whakatatatu haere i nga take mo to tatou Pihopatanga, he rapu haere i nga huarahi e mama ai te whakatutuki i nga tumanako o te Hahi i roto i te iwi Maori. Kei te tukuna atu he powhiri ki o tatou Kai-tirotiro me o tatou Atirikona o te taha pakeha, otira ki nga mea ano e whai paauga ana ki nga tikanga o te Hahi i roto i te iwi Maori.

NGA RARURARU O HAINA.

Tenei kei te haere tonu mai nga whakaatu o nga waea i te nui o nga raruraru o te taha ki Haina. E tata ana te mura o te ahi. Kua rere etahi o nga manua o Ingarangi ki reira. Ehara i te mea he haere he whawhai tonu atu, engari he tupato, he tiaki i te hunga kei raro i te mana o to tatou haki e noho ana. Ko tetahi o nga putake o te raruraru nei, ko te takahanga a tetahi wahanga o Haina i nga tiriti i hanga i mua i waenganui i te Hainamana me te mana o Ingarangi. Otira ko te raruraru nui he puhaehae no tetahi wahanga o Haina ki te pakeha, kaore ki te Ingarihi anake, engari ki era atu iwi o waho atu i a Haina. Ko nga kai-kauwhau o te whakapono Karaitiana kei te tuki-notia, kei te pana mai i etahi wahi. Kei te kitenga mai pea i nga manua kua tae atu ki reira, ka ngawari ai te raruraru nei.

He mea Panui e Rev. F. A. Bennett, he mea ta e te Herald Office,
Temnyson Street, Napier, H.B.

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

TE TOA TAKITINI.

Te Utu mo te Pepa 10/- i te tau.

Me penei nga reta "Te Toa Takitini," Box 300, Hastings.

532

TE TOA TAKITINI.

Pepuere 1, 1927.

TA TIMI KARA, K.C.M.G.

(Te Roanga.)

(Na Dr. Tutere Wi Repa.)

He tangata whakamiharo:—

E rua marama a Timi e kura ana i Nepia. Ko tona pou na ana ia i tautoko i roto i taua kuranga ko Te Oti Ritihana na ana nei i timata te "Richardson Shipping Company" Whakaarohia tenei e te iwi, e rua ano marama e kurangia ana te tangata nei i tu nei ia hei pirimia riwhi mo Nui Tireni, a i tu nei ia hei reo mo Nu Tireni i te aroaro o nga Kiingi. Kauaka ianei e kiiia he tangata whakamiharo tenei? E ki ana te whakatauki "Ka hari te tangata e tu ana i mua o nga Kiingi" he matauranga tona. Ehara i te mea na fona uranga i roto i Te paremata i kitea ai tona whakamiharotanga. Titiro ki tona reo pakeha. He reo uaua tenei engari mama noaiho i a ia te whakawaihanga i nga kupu ataahua me nga kupu e tika ai te whakapaipai o te reo hei whakairo atu i ona mahara kia ata kitea mai ai e taua iwi matau nga mahara kei roto i tona hinengaro e takoto atu ana. Ahakoa te taumaha o tenei reo, taea ana e Timi te whakapono-nga. Tena Te Rau-Tau-Hou e ui "He aha i penei ai te mama o te reo o tenei tangata i te mea e rua ano marama ia e kura ana."

E hoa ma kei te mohio mai ra koutou i whakapaua e Timi tona kaha ki te korero i nga pukapuka nunui, whai tikanga o te reo pakeha. I rite tona hinengaro ki te tiira e kapo nei i te maitai. Kotahi tonu tona korerotanga kua mau i a ia nga tikanga nunui o roto i aua tubitubitanga. I pau i a ia te korero te paipera i roto i te reo Ingarahi, nga tubitubinga Hakipia, a Burns, a Teunyson me te tini noaiho i waho atu. I pau i a ia nga whaka-ingarहितanga o nga korero o Nehera, o Kariki, o Rooma, o Kararia, o Ihipa. He mea whakamiharo tona tu i mua o nga tangata matau o te ao, ka whaikorero ki nga kura nunui o te ao i roto i te reo Ingarahi, etahi tino korero matau atu, pai atu atahua ana te taahu o nga putake me nga kupu katoa. Kaore i tatakai moori mai nei.

I a ia i Ingarangi ka whakamanuhiritia ia e nga kura nunui o Te Ingarahi ara i Cambridge University. I runga i nga korero e whakawhitiwhiti ana ka patai mai te Vice-Chancellor (Te Baro-Kaiwhakahaere) ko hea tona kura. Te whakahoki a Timi

ko te "University of Life." Ka ui ano te pakeha ra kei hea tena University, no te whakamaramatanga a Timi, ka tuohu taua tangata ka miharo.

I a ia i Ranana ka whakaurotia ia hei mema mo te "Savage Club" ara i takahia nga ture pumau o taua karapu i runga i te mina mai o taua ropu kia tae atu a Timi ki te korero kia ratou. Ko taua ture me whai mahi rawa te tangata ara me profession, business, katahi ano ka uru atu taua ropu. Ka rongu ia i taua ahuatanga i tae ai ia ki reira me te whakamiharo a taua ropu ki tona ahua me nga korero i whakaputa ina e ia katahi ia ka korero ki taua iwi, kaore ano he karapu pakeha kua tu noatu te karapu maori, a ko ia he mema no taua karapu. Ko te whakauru ki taua karapu me ngau te tangata ki te paepae hamuti katahi ano ka mana ki te whai ki i roto i taua whakaminenga.

Me hemea tenei tangata i tu hei roia ka tu ia hei Tiati. Mehemea ia i Merika ka tu hei perehitini. Kaore tahi he turanga e kore e taea e tenei tu o te whakawairakautanga o te hinengaro. Kaore tahi ra he tangata o ngai taua hei peneti te nui o te whakamiharo atu! Kaore i ngaro atu ki muri o Te Paranihi, o Atkinson, o Te Hetana, o Kapene Rata, o Te Waari, o Te Karimana, o Hall-Jones, o Te Pere, o Maahi, o Te Herihi, o Mauca, o MacKenzie, o Makitanara, o Allen.

"The renascent Kahungunu" Te Kauhou-ariki o te hingaro. No Ngati Kahungunu ki Te Wairoa te kauhou o tenei tangata. Nga kupu pakeha i runga ake nei no roto i te nupepa "Gisborne Times," kaati kei te marama noatu i a tatou nga whakaaro o taua pakeha na ana i tuhi ana korero, ara e peneti ana tona ki ko Timi Te Kahungunu tuarua i whanau mai ki te ao nei. E peneti ana hoki tona mahara koia tenei ko te mihi nui e rite ana ma ana mo tenei tangata nui, e tika ana hoki ki taaku whakaaro kia peratia te korero mo Timi. Kaati mehemea a Timi i te rongu mai ki enei whakaritenga i a ia ki tona tupuna tera ia e tino hari tona ngakau.

Ko te whawharua tenei o fa tatou Timi e kija nei ko Te Timi a Te Katoa. Na nga kupu tata a nga iwi i whakaeke ki runga i a Timi mo te tomuri o etahi ka ta enei korero:—He aha i tata ai i etahi notemea he Timi ia na te katoa. Na Te Haenga Teparitipua te kupu "Kaore matou i haere mai ki te tangi ki to matou papa engari i haere mai matou ki te tangi ki te tangata a te katoa.

Ko te whakapapa nui ia o tenei tangata i rangatira ai ia i te aroaro o te ao "Ko te Kauhou Arika o te hinengaro" ara ko ta te pakeha e ki ra "The aristocracy of the mind" ahakoa kei hea, he aha ranei taua tangata, ko ia tenei ko te matapuma me te uunga atu o nga kawai whakapapa whakahirahira i te arikitanga o te tangata. Ka huri kaore etahi atu whakapapa i te mahana o tenei, na reira i tika ai kia nui, kia roa, kia u ki roto i o tatou hinengaro a tatou mihi, a tatou tangi ki to tatou kaumaua.

E koro! Takoto mai i roto i Te Anu Matao. Kua tangihia koe e Te Ao ki nga tangi e tika ana mo ana tangata nunui, ahakoa no roto koe i tenei Iwi iti rawa ara i te Maori. Haere! Mau e whakarongo ake, e tifiro ake, a ina taea mau e arahi atu te iwi i mahue ake nei. He wairua ora tou e kore e ngaro i Te Aoturoa. Haere! Haere!! Haere!!!

HE HINGANGA TANGATA.

No te Wenerei te 22 o nga ra o Tihema, 1926, ka moe te Rev. Penewhare Wi Netana i te moengaroa. Ona tau e 29. Na reira he tamatiti tenei i tangohia i te takiwa tonu e whakapuawai ana tona tinana tae atu hoki ki ana mahi katoa. No te tau 1916 ka tukua ia e tona iwi ki Te Rau Kahikatea, Turanga, kia whakamataua ia ki te hupu i te Taonga a ona matua tupuna hoki. Ka noho ia i raro i nga waewae o te Kaumatua nei o TE TIATITANA tae noa ki te tau 1920. No tenei tau ka whakaturia a TIATITANA hei minita mo Rotorua, a i muri iho hei Atirikona mo Tauranga, ka haere mai ko te Rev. Neild (ko ia te minita o Te Aute inaianei) hei kaumatua mo Te Rau. No tenei tau tonu ka whakakapia a Te Rau, ka whakakotahitia te ahuatanga o te ako i nga Maori me nga Pakcha ki te Kareti o Hoani, kei Tamaki, takiwa o Akarana. Ka noho ia ki raro i a Canon P. T. Williams. Kaumatua o te Kareti o Hoani. No te tau 1921, ka whakapangia ia hei Rikona i roto i te Whare Karakia nui o Meri i Akarana e Pihopa Awarere, a no te tau 1923 ka whakapirititia i reira ano. Ko te kauwhau i taua karakia i te Pihopa Inia o Dornakal. I noho ia ki Waitera mo tetahi tau kotahi neke atu ranei, ko ia te minita o Taranaki. No konei ka timata tona mate, ka nekehia mai e te Pihopa ki nga takiwa o Ngapuhi nei, ki te wahi ahua mahana mo tona mate. Ka noho ko ia te minita o te Pariha o Pahiia tae noa ki tona matenga. He tamaiti reo ngawari, he tangata ngakau mahaki. Ahakoa i tona tinana mate, tino kaha ia ki te whakahaere i ana mahi katoa, a i tutuki pai i a ia ana mahi katoa, taea noatia te wa i karangatia ai ia ki tona okiokinga. HAERE e te Hoa! Haere e Tama! Ka tae atu koe ki o Mutua, ki o Tupuna hoki, nau nei i hupai ta ratou taonga i a koe i te ora.

PIHOPATANGA O WAIAPU.

Ko nga mema enei o nga komiti Tumuaki o te Hahi mo tenei Pihopatanga.

1. TAKIWA O TAURANGA.

Ohinemutu	...	...	...	Wiremu Kingi
Whakarewarewa	...	...	...	Raimona Heretaunga
Mourea	...	...	...	Tiakiawa Tahuriorangi
Te Puke	...	...	...	Hemi Te Uara
Whakataane	...	...	...	Kereopa Hotene
Ruatoki	...	...	...	Paora Rangiaho
Taupo	...	...	...	Paora Rokino

2. TAKIWA O WAIAPU.

WAIAPU NATIVE DISTRICT.

Te Kaha	...	...	...	...	Wiremu Paora
Kawakawa	...	...	...	...	Tutere Wi Repa
Waiapu	...	...	...	...	Apirana Ngata
Hikurangi	...	...	...	...	Hakopa Haereawa
Tokomaru Bay	...	...	...	...	Anaru Matete
Whangara	...	...	...	...	Hira Paenga
Turanga	...	...	...	...	T. Halbert

3. TAKIWA O HERETAUNGA.

HAWKE'S BAY NATIVE DISTRICT.

Nuhaka	..	...	...	...	Matene Wahaanga
Wairoa	..	...	...	...	Rewi Tamihana
Mohaka	...	...	...	...	Netana Nehemia
Moteo	...	...	...	...	Peter Tiopira
Waipatu	...	...	...	...	P. H. Tomoana
Waipawa	...	...	...	...	Henry Hutana

TE KIRIHIMETE I TE WAIHIRERE (WAIROA).

(P. H. Tomoana.)

I karangatia e Te Hata Tipoki raua ko Turiparera Kara me o raua matua me Te Iwi nui tonu o Te Wairoa he kirihimete ki Te Waihirere, he whakaaro kia whakahoutia, kia whakaohotia hoki te ngakau whakakotahi haere ano i nga morehu o Te Wairoa kua mahue ake nei i to ratou tupuna i to ratou kaumatua i a Timi Kara, kia hangaia he tikanga e taea ai ano te Whakahou o Te Waihirere, te marae i karangarangatia ai nga iwi o Te Motu he whakaaro kia tupu he tikanga hei painga mo te iwi. No roto i enei ra ka mahara ratou kia whakatupuria he tikanga hei whakamaharatanga ki o ratou tupuna me Timi na reira ka hui i Te Kirihimete ka hori tata ake nei ki te whakaariari kupu ki nga morehu i mahue iho i nga haereere maha o tera wa o Te Tau.

Ko Paora Kurupo, ko Rev. Pene Hakiwai Tutaki ko Tomoana nga tangata o Te Rohe o Heretaunga me a ratou tamariki, Te Oketara o Moteo. Ko Huata to Mohaka.

I whakatakotoria e te tiamana (Te Hata Tipoki) o te hui nga kupu:—

Te whakaaro kia whakahoutia ano a Waihirere hei marae a kia whakaturia ano te oha a o ratou tupuna ara a Takitimu Whare, me whare whakairo, kia pau era tu whakapaipai katoa, kia tika ai te mahara ake he pou whakamaharatanga ki o ratou tupuna me te tangata maori nui o Te Ao, ara o Timi hei whakamaunahara hoki mo taua karangatanga i a ratou tamariki, i a ratou mokopuna me te iwi nui tonu ki te marae o ratou tupuna, takahi haere ai i o ratou Tapuac, hei Pouwharekura, hei Kahuturi, hei Kahu-takate-rangi mo Ruamano te Mataiwaka o Te pai-wahia ka rere a Hinehape i Te Ariki, a Tapukea atu nei ki Te Ao-tu-roa ko "Timi a Te Katoa."

Ka patai te tiamana ki te kupu. Te whakautu (1) e Rima Rau e Whatekau-ma-waru pauna (£548). (2) Ka whakaturia te ropu hei kanohi hei reo hei ringa mo te iwi ka huaina te ingoa "Kahungumu Welfare Association" Te Mama o Te Ropu ko Lady Carroll. Te Tumuaki ko Wiri Kupa. Te Tiamana o pēka ki Te Wairoa ko Te Hata Tipoki. Te Hekeretari ko Tihi Kara.

Ko nga tohunga whakairo i nga rarangi ture mo te ropu ko Wiri Kupa me ona hoa roia katoa. Kia oti nga ture ka karangatia ai kia hui a Heretaunga.

Mo te ope haere. Heiaha koutou i mihia atu ai, notemea hoki "Tatau nei ano hoki Tatau!" Otira kei riri a Te Whare a Turi a Paku a Te Rito, me nga Kaumatua na a Pakuku ma, me nga kuia i te Maaki ra me o tatou rangatira e whakangaueue ma ra i nga momotu ahi. Kua huri te Tau Tawhito. Ko Te Tau Hou tenei me nga tumanako i roto i te ngakau koingo. Whiti! Kia kaha! E Te Atua, homai Te Kaha kia matou katoa!

NGA TAKARO.

HE KUPU WHAKATUPATO.

(Na R. T. K.)

O nga iwi nunui onamata ko nga Kariki te iwi kaha, te iwi tino ngakau-nui atu, ki nga mahi takaro. I te mea e haere tahanga ana ano nga tipuna o te Ingarahi kua whiwhi ke ratou ki nga matauranga hohonu, kua waihotia e ratou te takaro hei tikanga whakataetae. Ko te oma roa i te ao kua huaina ko te reih Marathou—he kupu Kariki tenei; ko te huihuinga takaro o te ao katoa kua huaina ko nga takaro Olympic—he kupu Kariki ano. Ko te tino papa takaro o nga Kariki i tata ki Koriniti, nakonei i nga korero a Paora Apotoro ki te hunga o Koriniti he nui ana kupu i ahu mo te takaro—he iwi kua mohio ra hoki ki te takaro. I mea a Paora. "Kahore oti koutou i matau ki te hunga e oma whakataetae ana, e oma katoa ana ratou, kotahi ano ia mana te utu whakahonore?" (1 Kori. IX. 24.) I te tino ngakau—nui o nga Kariki ki nga mahi takaro e whakamoroki ana nga taitama i o ratou hiabhi, e pchi ana i o ratou tinana i nga wa katoa ana e tereina ana i a ratou. Ko te tama e puta i te omaoma ka tiparetia e te kingi ki te karauna rau rakau. Koia nei te "utu whakahonore," ko ia nei te "karauna pirau" e kii ra e Paora no te mea he rau rakau e kore e roa ka ngingio ka maroke, otira he taonga tino honore ki te Kariki.

Ehara te takaro i te mahi; ko tona tino tikanga hei whakamahorahora, hei whakapakari i te tinana kia kaha ai mo nga mahi pumau, mo nga mahi tika. Ko nga tangata e tino tika ana kia takaro tonu ko nga tangata kei ro whare nei a ratou na mahi, ko nga tangata ranei he mahi hinengaro a ratou. Ko nga tamariki kura, ko nga tangata kareti nga tangata tino tika kia takaro tonu. Hai aha te takaro ma nga tangata ahū whenua kei te pakari tonu nei o ratou tinana? Heoi ano ra hei nguhau.

Ehara te takaro i te mahi; chara te takaro i te mahi moni. Ko te ture rangatira o te takaro kia kaua rawa e utua te tangata. Na konei na te utu, na te utu kore ranei i wehewehea ai te takaro kia rua nga ropu: ko te ropu utu ara ko te **professional** ko te ropu utu—kore ara **amateur**. Ko te taha utu-kore o te putupooro ko te Rakapi (Rugby) ko te taha utu ko te Riiki (League). Ko te Oro Paraki, ko te tiina Maori he Rakapi. I puta he panui i Te Toa Takitini kia kohia he moni hei oranga mo te tiina Maori, no muri mai ka whakakoreia taua tono, he takahi hoki i te ture tapu o te Rakapi ara kia kaua rawa he moni ma te hunga takaro. He tino kaha tenei ture ki Ingarangi. Ko te tupato kei uru nga mahi moni ki nga mahi takaro ka kino, ka ngaro te taha takaro, ka utu ki te moni nga tangata purei kia hianga, nga rewhari ranei kia whakatau he. No mua noa atu i a Te Karaiti te aronga nui o nga Kariki ki nga mahi takaro otira i u pu ratou ki te ture **amateur** ara kore utu na reira hoki i whakaritea ai he rau rakau noa hei utu whakahonore.

Ko te mea nui o te takaro ko te takaro, ko te ngahau ahakoa tu, hinga ranei. Ko te tino tangata, kaore ona pouri ina hinga ia, hinga ranei tona taha, a ki te tu kaore e whakamanamana kaore e tawai. I rongo au fangi ai nga kaumatua o tetahi hapu Maori ina hinga to ratou tiina putupooro. Ehara te takaro i te tupapaku, i te parekura ranei kia apakuratia. He takaro, he rekareka, waiho i te takaro i te rekareka. Ko te mea nui o te takaro ko te takaro ano, ko te whakaoraora i te tinana engari ra ki te wini he aha hoki te he, he pai tena.

Ko te tinowhakaaro o te Maori ki tenei mea ki te takaro ko te taonga: he kapu, he hiira, he poua-roohi he aha ranei. E ki ana ko te Maori he mounou noa te purei ki te kore he kapu. Ko tenei whakaaro he taina no te professional ara no te utu. Ko te kapu he tohu kau no te wininga pera me te karauna rau rakau a nga Kariki engari ia ta nga Kariki he mea memcha noa iho chara i te hiriwa chara i te koura. Ko te mea nui ko te wininga chara i te kapu. Kahore he honore o te kapu ki te kore i wini engari he honore tonu to te wini ahakoa kore kapu. Kaore he kapu i waenganui i Niu Tireni me Ingarangi mo te parei putupooro, i waenganui ranei i Ahitereiria me Ingarangi mo te kirikiti. Ko nga kura, ko nga kareti rangatira, kaore e purei putupooro ana mo te kapu. Ahakoa kore kapu ko taua ugahau tonu, ko taua kaha tonu, kaha atu ranei. I te wininga o te kapu i tetahi hapu ka tu te hakari, ka haere nga whai-korero; ka tapaea te kapu ki to ratou rangatira. Ka pupuri te kaumatua nei ki te kapu katahi ka puaki i a ia enei kupu:—

Katahi e te Ariki, ka tukua to pononga

Kia haere i runga i te rangimarie.

Ka kite nei hoki oku kanohi i tau whakaoranga.

E mohiotia ana ko te waiata tenei a Himiona i te temepara i a ia e hiki ana i a Te Karaiti; hei te Maori ka meatia hei oriori hikihiki putupooro. Kaua e wareware ko te putupooro

he takaro ehara i te karakia i te whawhai ranei. Kua e meatia te takaro hei atua whakapakoko. I te rironga o tetahi kapu putupooro i tetahi iwi he nui te hari i hari ai ratou. I powhiritia taua kapu i nga marae huhua, i tangihia, i tapaea ki te taonga ki te moni. Aue, taukiri e! Ano ko te whanau-a-Iharaira i koropiko ra ki te kuao koura. Me i whai mana au ka wawahia e au nga kapu katoa, nga hiira nga poua roohi ranei.

KIA ITI TAKARO, KIA NUI MAHI.

Kua panuitia nga kupu a to tatou Pirimia, a Te Kooti, i mea ai ia kia iti te takaro kia piki ko te mahi no te mea kaore te iwi e ora i te takaro; ko te oranga ke kei runga i te mahi, ara i nga mahi hipi kau poaka, i te kutete kau, i te ahu whenua. He nui te hari o toku ngakau i te putanga o enei kupu i te Pirimia no te mea ko te Moari te iwi kua porangi rawa ki tenei mea ki te takaro ara ki te putupooro, ki te hoki, ki te reihii hoiiho. I tae mai nga rongo nui i era atu tau ki te purei kirikiti nga maori o Hamoa, pau atu te rua wiki e purei ana. Kua whiti mai taua mate ki Niu Tireni nei, kua pa ki nga hapu purei hoki. Ka kitea he moni, he kai, he taima, mo te takaro kaore nei e kitea mo nga mahi nunui, mo nga mahi totika. Haunga ia nga maori o Hamoa, he panana noa hoki a ratou na kai, he rapaki noa te kakahu, he tihokahoka noa nga whare; kaore pea he reiti, kaore he taake; kaore he pakeha mate-kai whenua o reira.

He pai tonu te takaro ki te waihotia i nga rohe o te takaro, ki te kore e waihotia hei parakuihi, hei tina, hei ti, hei moemoca ki te po, hei karakia i te Ra Tapu. He whakatauki na te pakeha:—

Ko te mahi anake kaore he takaro
Ka ponguru a Tiaki.

Ko te he kei takaro anake ka iti te mahi ka pohara a Tiaki. He nui noa atu te kotahi pureitanga i te wiki, pera me te tikanga a te pakeha.

Kore rawa he ora mo te Maori i te takaro. Ko nga rongo toa o te takaro he memeha, tena ko te toa mahi mo nga wa katoa. No nehē mai rano te whakanui i te toa mahi; kei runga ake i te toa taua, kei runga noa ake i te toa takaro. Kaore he kai, he kakahu, he taonga he whare, e riro mai i te takaro. Ehara i te mea ma te takaro e puru te wahia o te pakeha e hamama mai nei ki o taua toenga whenua. Kai te haere tonu mai nga heke pakeha o tawhiti. Kei te tangi whenua, kei te mate whenua, nga mano tini o te pakeha, kei te pakari haere nga ture reiti; tena ko te Maori kei te mangere, kei te mu, kei te takaro—kei te hoki. E kore ianei te pakeha e arita? Kei rite tatou ki te iwi i kua ra e te Karaipiture, "I noho te iwi ki te kai ki te inu, a whakatika ana ki te takaro." (I Kori. X. 7.); kei rite ranei ki te hunga i mea ra, "He rangimarie, He rangimarie!" i te mea kahore kau he rangimarie. Kei te takaro tatou, kei te huihui ki te matakitaki i nga mea e takaro ana, kei

te mōumou taima, kei te mōumou kai, kei te mōumou moni, kei te mōumou kaha me te matakitaki mai te pakeha, me te titiro mai ki o tatou whenua e takoto noa ana, e takoto kino ana. Kia kore ianei te pakeha e hae e whakatakariri? Me tuku ranei nga whenua ki te pakeha ki te iwi kei te tangi whenua a he whenua mo taua he takaro?

Kei te mohio au he reo mokemoke taku reo, he reo kei nga pari maunga noa e warowaro ana. Kaati ra waiho kia warowaro ana ma te manu e whakarongo. Kei te maumahara pea tatou ki nga korero a Te Heparā (J. P. Shepherd) i te Nama 43, i whakahauhau ai ia ki te Iwi Maori kia tautoko i te Rongo Pai o te mahi. Me whakahua ake e au etahi o ana kupu. I mea ia, "Me he mea he hiahia to tatou kia fu tatou hei tangata, e puta ai te iwi me mau-tu-marō te whakaaro me mau totohe ki te mahi, mai ano i a tatou e tamariki ana a tae noa ki te wa e wehe atu ai tatou ki te iwi nui i te po." I whakahuatia ano e ia nga kupu tohunga a Rongopero (Longfellow):—

"Ko nga maunga teitei kua ekengia e nga tangata nunui o te ao Ehara i te mea i taea i te rerenga kotahi, Engari i te po i te mea e moe ana o ratou hoa, Ka pikingia a taea noatia te tihi."

Kei te mataara te pakeha, kei te piki tonu; tena ko taua ko te Maori kei te moe. Ko tetahi moenga ngohengohe, e au ai te moe, ko te TAKARO.

TE POARI O NGATI TUWHARETOA.

Na Taite Te Tomo.

Tukuna atu enei kupu hei wahanga ma Te Toa Takitini ki nga pito e wha o te motu mo te taonga o Ngati Tuwharetoa i hanga nei e Ngata raua ko Pomare i Poneke i a Hepetema ka taha nei. No te 24 o te marama nei ka paahitia nga mema o te poari kai-tiaki o Tuwharetoa. Ko te Heuheu te Tiamana, ko Puataata te Hekeretari. Nga mema:—Taite te Tomo o Kaka-riki, Kahu te Kuru o Kakahi, Werahi te Tuiri o Tokaanu, Pau Mariu o Tokaanu, Paora Rokino o Waipahihi, Pitiroi Mohi o Taupo, Te Takinga Kerehi o Taupo. Hui katoa e 8 nga mema, ki te Hekeretari ka 9 ai. He mea miharo tenei te otinga paitanga o te Poari o Tuwharetoa, i runga i te rangimarie o Te Raumoa ki te whakatakoto i nga tikanga e tau pai ai nga ritenga o te Poari-kai tiaki o Taupo Moana.

No te 25 o nga ra ka tukua mai a Ngati Tuwharetoa ki te whakaputa i o ratou mamaoa. No te tuunga o Haare Waaka ki te korero pa atu ana ki te Kawanatanga tana whakahe mo te korenga i waiho ma te iwi ano e pooti nga mema. No te rironga ma te Kawanatanga e pooti, koia te take o tana whakahe. I muri ko Tiaki Karani, he pakeha moe wahine Maori, e tu ana mo te taha ki tana wahine. E tautoko ana ia i te whakahe a Haare, me tana patai ki nga apiha a te Kawanatanga, ki a Te Raumoa raua ko Hori Heparā:—"He pewhea te tiini kotahi i

hoatu hei haerenga mo nga turuhi i te taha o te moana, me te tiini i te taha o nga awa, mou atu ranei mo te Kawanatanga mo te Maori ano ranei. Tuarua:—Kei whea te huarahi i riro ai ma Hoani Te Heuheu e haina te kirimina tuku i te Moana o Taupo ki te Kawanatanga, no te mea ko te munga atu o Tuwharetoa kaore i te whakaae ki taua tuku."

Ka mutu ia ko Mita Taupopoki. Ka mutu ana mihi ka ki atu nui atu tana koa i te tuunga o te Poari o Tuwharetoa. Nui atu hoki tana koa i te tuunga ko Te Heuheu te Tiamana mo tenei taonga, no te mea e hana i a koutou ia i whakatu, na te wa, i heke taane iho a tae iho ki a ia.

I muri i a ia ko Tahahiahi, ka ki i tae atu ano ia ki etahi o nga Ratana kia haina mai mo taua tuku tangata ki poneke, a kore rawa he mea i tuhi. No reira e hana tena he i a matou. Ka patai a Haare: tena e Tai i tae ano ranei he whakaatu ma koutou ki te Hikuwai o Taupo? Ka utua kaore, engari i tae ake a Tiaki Ehia ki to matou whare hui. I ki mai ia ki a matou, ko ia te mangai o nga Ratana katoa. Heoi ano ko ia ano te mea i haere ki Poneke.

I muri ka tu ko Te Waaka Komene, ka tautoko ano ia i nga korero mo te tu o te Poari. Nui atu ana kupu mihi me tana kupu ki a Haare Waaka kia mau ki te awihina i te iwi kia kaha.

I muri ko Aperahama Wiari, ka tautoko ano i ana kupu mihi ki te tuunga o tenei o nga Poari, me tana ki ano ki te Poari o Tuwharetoa, kia maia kia toa ki te awihina i te iwi. "No reira e Tuwharetoa e mohio ana ano koutou ki to koutou marae ki Te Pakira. Haere ake ano me a koutou whariki. E tautoko ana ano ahau i nga korero a taku tamaiti i te marae inanahi nei."

Ka mutu ko Pitiroi ka mihi ki te Poari hou, ka mihi ki te iwi, ki a Te Arawa hoki. Ka ki a Pitiroi: "E mea ake ana ahau mo te kupu a Patafai i whakaotaota nei i a matou i te Poari hou nei.

No reira whakarongo mai. Na Tuwharetoa ko Tute tawha he taane, ko Taringa, he taane ko Te Rangitita he taane, he taane katoa tae iho ki a Te Poihipi, tae iho ki a Mohi tae iho ki a au. Na wai koe i ki hei whakaotaota i a au? Ko koe te otaota!

I muri ko Paora Rokino ka ki, e tana ma, waiho noa iho maua o koutou matua mo tenei rua tau e haere ake nei. Ka kitea mai ra te he, heoi me pana ake ki waho.

Ka mutu a Paora ko ahau. Ka patai ahau ki te iwi katoa, tena mo wai taku tuunga? Ki te ki mai tetahi moana, ae, notemea e taea ana e tetahi o tatou te unu i a ia ki waho. Na reira kua e wehi ki te karanga ake te mea e pirangi ana moana. Kaore ahau e tiuhanga ana.

Ka tu mai a Haare Waaka ka ki kaore matou e mea ana me unu mai koe i to nohanga. Ka karanga ano au mo wai taku nohanga? Kaore rawa he tangata i karanga mai. Ka tu au ka utu i nga korero a Tiaki Karani. "Whakarongo mai Karani; nui

atu taku pouri ki a koe mo to patai e ui nei koe ki nga apiha a te Kawanatanga mehemea na wai i whakarite a te Heuheu hei tuku i te moana o Taupo, a he aha ranei tana mana. Taku utu kia rongo mai koe, ka mate a Tawiri-o-te-rangi me Te Rangika Hekeiwaho, na wai i takitaki te mate? Na Te Heuheu. Kaore he tangata e kaha ki te ki mai e he ana. Na te Heuheu Turahui ka ea te mate. I a Noema 1895 kaki a Hitiri ki a Te Heuheu i Waiwharangi, "e tama whakahokia a Tongariro ki a Ngati Tuwharetoa. Kua mene katoa a Ngati Tuwharetoa ki Poneke. Noreira taku tamaiti, whakahokia, kanui taku aroha ki te iwi." Ka utua e Te Heuheu: "Taku papa, tena koe. Mo to kupu e ki mai nei kia whakahokia e ahau a Tongariro ki a Tuwharetoa, he kupu atu naaku ki a koe, i reira tonu ahau e noho ana, kaore te iwi i haere mai ki a au kororerero ai. Rangona rawatia ake kua tae kei Poneke, e noho mai na no i Poneke. No reira unuhia to kupu. Tukua mai matou ki a whawhai. A, tena, ko wai o ratou i wiini i ta ratou whawhai? Haere atu ana a Tongariro hei paaka. Kaati tena. I a Hune 1921 te tau i mate ai te papa o te tamaiti nei, ka ngaro te papa ki te whenua, ka whakakingitia te tamaiti nei e nga iwi o te motu, hanga rawatia e te Arawa oti tonu atu ia hei kingi mo tenei iwi katoa. Tika tonu he teina te tamaiti nei, tenei ano nga tuakana, engari he tuakana noaiho. Ka tika te kupu a te Raumoia e mihi nei ki a Te Heuheu e ki nei a ia mehemea hoki to papa i te ora, ko tana kotahi anake hei mahi i tetahi tikanga mo tenei moana katoa. Ka mutu ana korero, pakaru tonu atu te huihui. Ko nga korero katoa a Te Raumoia tino reka ki roto ki nga taringa o Ngati Tuwharetoa katoa.

Ko te whakahoki tenei a Te Raumoia kia Tiaki Karani. Ko te moana me te papa-takere kei te Maori ano, me te tiini i te moana i nga awa hoki kei te Maori ano. Ahakoa hokona e koe to paanga ki a au ki a wai atu tangata ranei, ko nga moni o taua tiini ka riro ano i a koe. Engari ahakoa riro atu i tetahi tangata to whenua, ko taua tiini ka mau tonu te mana hei haeretanga turuhi, me nga mana katoa ka mau tonu tae atu ki nga whakaputuranga i muri nei. Ko te £3000 kaore he rohe o runga, engari ka piki atu. Ka mutu nga kupu a Te Raumoia ka huri ano ia ki a Te Heuheu ka mihi, ka ki atu, na e taku hoa, e tu kia maia, kia pai kia ngawari ki te iwi, otira ma to poari koe e awhina. Otira e pai ana no te mea ka riro i a maua ko Te Heparu to hekeretari ki Rotorua. Ko tana hokinga mai, marama katoa ia ki nga ritenga hei awhina i a koe e mana ai nga mahi o ta koutou poari, e pai ai hoki ki te iwi katoa. Kaati tera ano au e tae mai ki waenganui i a koutou hei awhina atu i a koutou i nga wa e watea ai ahau." Ka pakipaki katoa te whare ki nga kupu a Te Raumoia. E hoa e te Etita he tino kaha te hinengaro o te Raumoia ki te hoatu i te wairua ngawari ki roto ki te tangata. No reira ngohengohe noaiho a Tuwharetoa. Me pewhea be mokopuna ra hoki na Timi Kara te tangata ngawari rawa, kaore hoki ana riri.

He nui nga mihi a Tuwharetoa, a Te Arawa katoa mo Te Raumoia me tana hoa me Te Heparu.

NGA KUPU A HOHUA TAWHAKI.

NGA KAI NEI TE KARENGO ME TE KAMOKAMO.

Na R.T.K.

Ko te muinga o nga tangata matau o Ngati-Porou he tangata korero rekareka katoa. No nga whakatupuranga o runga ake i toku nga tangata matau rawa, he tangata i noho tonu te korero whakakata i nga ngutu. Ko nga tamariki a Rapata Wahawaha: ko Tamati Tautuhi, ko te Hata Pokiha, ko Wi Paku, Ko Henare Mahuika he toa katoa mo te korero whakangahau. Me apiti atu ki o ratou ingoa ko to Renata Tihore, ko to Te Kopa, Ko to Hami Tarapu, me to Hori Mahue. Ki roto o Uawa ko Te Moana Tautau, ko Te Watarawi, ko Te Paea. O mua atu i tenei whakatupuranga, ko Haare Taawha, ko Te Whakatihi, ko Hohua Tawhaki. Kei te 63 o Te Toa Takitini aku korero mo Te Whakatihi. Ko enei o aku korero mo Hohua Tawhaki me ana kai te karengo—ki tona reo ia he parengo—me te kamokamo.

Ko te kainga o Hohua Tawhaki ko Te Kawa Kawa, na te pakeha i huri ke ko Te Araroa. He rangatira ia no tona hapu. Ko te iwi e kai ana i te karengo kei te mohio ki te tino pai, ki te tino reka, o tenei kai—ko tetahi o nga tino kai a te Maori. I puta te kupu a Maui Pomare i te Paremata kia kai karengo te pakeha kia kore ai ratou e pangia e te mate kaki-tautau (?) (goitre), a i ki mai etahi pakeha ki a au he kai te karengo na te Kotimana, ko te ingoa ki a ratou he **dulse**. I a au i te kura ka rongu au ko tetahi tino kai a te Hainamana he kohanga manu. I taku rongonga ai i taua korero tino anuanu au, i puta hoki aku whakaaro ki nga kohanga i hanga nei ki te huruhuru, ki te otaota, ki te marauara kakahu, ki te rau rakau. No muri mai ka rongu au ko nga kohanga i minaiia nei e te Hainamana i hanga ki tetahi tarutaru o te moana, nareira i kainga ai e te Hainamana na taua tarutaru. Katabi au ka mea, e, i hanga te kohanga nei ki te karengo, me he mea hoki i rite ki a tatou nei kohanga ka rawa ra te tangata.

He maha nga ahua karengo: ko nga tino karengo he Tupata he Makawe—ko te karengo tino reka ia ko te Makawe ko tenei hoki te mea tino matamua. Ko te wahi tipunga o te karengo ko te Ihi Keepa, ko tona papa kohatu e tipu ai ko Mataikaro. Ko Te Kawa Kawa, ko te kainga o Hohua Tawhaki e tata ana ki Ihi Keepa, na konei chara te karengo i te kai hou ki a ia engari ki nga wahi kore karengo he tino kai, e penapenatia ana ma nga rangatira ma nga manuhiri.

Na tetahi take nui ka tae a Hohua ki roto o Heretaunga, ka whakamanuhiritia o Te Hapuku. He kainga rongu-nui a Heretaunga mo te kai nei mo te tuna na reira hoki mahara tonu a Hohua e kore e hapa he tuna he kai mana ara hoki te moana o te tuna a Poukawa kei mua tonu i ona kanohi. Tena koa no te whakata katoranga i te kai mana, aue, he karengo ra ia te kinaki, ko te kai tonu o tona kainga. Ka ki na a Hohua, "Aue ke te kai nei ano tenei e whai nei i a au." Tera kua hakiri mai i a Te Hapuku te lamumu a Hohua, ko tana kianga mai, "He

aha, he aha to korero?" Hohoro tonu te whakahoki a Hohua, "Ehara, he tangi tonu ake ki te kai o te kainga." Ui tonu mai hoki a Te Hapuku, "Ka nui pea tena kai kei tou kainga?" Ka ki a Hohua, "Iti nei, ka kitea ana ma nga rangatira anake." Na te tere o te whakautu, o te karo, ka taha te huata.

I te hokinga o Hohua ki te kainga ka katia e te marangai ki Whareponga. Ko te tino kai i homai mana he roroa ara he kamokamo. He kainga na he roroa, he kainga na he kamokamo, nawai a kua hoha a Hohua i te roroa. I te tunga o te rourou roroa ki tona aroaro ka whai-kupu, "E hika ma, kutahi ano te kai ko ta tataui kai, kaore ona kakano?" Ki tonu mai hoki tangata whenua, "He kakano; tona pukabu." Ka tono a Hohua i etahi kakano mana hei tiri mana ki tona kainga i te tino kai. He kete ki tonu i homai. Ka paki ka haere tangata nei me tana kete kakano roroa ki te ringa. Ka matara atu i te kainga ka timata tana whakangahoro haere i nga kakano ki te huanui. Na nga ope haere i matakitaki te kakano e toha ana i te huarahi na ratou i kawe te korero ki Whareponga ki te iwi kakano.

Kua waihotia hei korero ma Ngati-Porou ina hoha i te homai tonu ko taua kai ano, "Au, ko te kai nei ano." "Kaore he kakano o te kai nei?"

TE KAUNIHERA O TAMATEA.

(P. H. Tomoana.)

E whakatupato atu ana tenei ki te rohe katoa o Tamatea otira ki nga rohe maori katon, tenei kua puta mai te rongo kanui te kaha o te horapa haere o te mate "Whuru" nei kei roto i nga motu numui o te ao nei, ara o Spain, France, Germany, Amerika me Ingarangi, a kei te maharatia kia noho tupato ano hoki a Nui Tireni nei, na reira e tika ana kia tupato tonu tatou.

Kia kaha te tahi atu i nga mea paru i nga kaainga, kia kaha hoki te horoi noa, te whakapai noa i nga whare me nga tinana tangata.

Kia takoto tika nga katorocera, nga tote, purukamu, hinu oriwa, remana hua rakau, me nga rongoa hoki e whakahautia ana e nga takuta mo nga mate "Whuru." Kia kaha ki te titiro i te ahuatanga o nga ahua turoro tanga o nga mea o koutou kaainga ka ripoata mai ki nga takuta o nga takiwa, ki nga naahi ranei, ki nga tiamana ranei o nga komiti marae, kia tere ai te mohiotia o ana ahuatanga, a ka hohoro te whawhatia atu i te wa e mama ana, notemea e whakauru atu ana etahi tu ahua mate ki roto, ina waiho kia hohonu te hounga atu ki roto i te tinana ka tino ua ua te tango ake ki waho e nga takuta.

Na reira ko te tupato te mea pai, a he "Kaba ui te kaha" mo enei ahuatanga. Nga mea e paangia ana e nga mate, nga mea e kite atu ana i nga mea e paangia ana e nga mate, nga mea e rongo atu ana ki nga mea o tatou e paangia ana e nga mate, e kite atu ana ranei e hunaia ana, e kawea atu ana ranei nga mate ki etahi atu ahuatanga maori. tikanga pohehe noa iho ranei kia tere te whakaatu ki o koutou komiti, marae, whakahaere

ranei i a koutou, ka whakaatu ki nga takuta, ki te Tari Ora ki ana apiha ranei o te takiwa, kia tere ai te whakaarotia nga tikanga e koingo nei te Tari Ora me ana apiha katoa kia puta nui kia puta pai hoki nga painga katoa o taua Tari kia koutou katoa.

He Taua, he Hoariri nui tenei, kua waiho auau tonu te puta-puta mai i ia tau i ia tau, na reira kia mataara kia matahahiko te ngakau me te hinengaro mo te taha tinana tera wahi mo te taha whaka-te-wairua tetahi wahi.

Ahakoia mo tenei rohe mo enei iwi hapu hoki enei kupu whakamaharahara, tumanako tonu ake, kia kitea iho e nga marae maha o te motu, e nga hoa, ka toha haere atu ki enu kokorutanga maha, mo te puta rawa mai o enei abuatanga kua nukunuku te iwi, ka mama hoki, a ma tenei ahua ka mama ai tenei abuatanga, ka hohoro, ai hoki to koutou kitea atu, me o koutou maatua, me a koutou tamariki me a koutou mokopuna me te iwi nui tonu, tera pea ka waingohia, otira he pai tenei notemea ka tutuki nga rarangi o Te Ture Nui i Te Ora ko tona kaupapa nei "He aroha ki te tangata."

KIA MATAARA.

He mohiotanga no tatou kei te moana e haere mai ana te Tiuka te tama a te Kingi, no reira ka takatu tatou, ka whakariterite i a tatou mahi me nga tikanga mo te tupono ki taua ra ka rokohanga mai e ia tana iwi Maori e noho rite ana mo nga manaaki atu i a ia.

Tera ano hoki tetahi kei te haere mai. Ki ana hoa-riri he haere matakau mai; ina hoki te kupu: "I roto i te mura ahi e rapu utu ana i te hunga kahore e matau ki te Atua, kahore nei hoki e ngohengohe ki te rongopai o to tatou Ariki o Ihu Karaiti." (2 Teha 1. 8.) Tirohia hoki Whakakitenga 6. 15 ki 17.

Ki te hunga e mahara ana ki a Ia, he haere aroha mai, he manaaki. Ina te kupu: "Ki te kainga kahore ona pirau, kahore ona poke, e kore ano hoki e memeha, e puritia mai nei i te rangi mo koutou, mo te hunga e tiakina nei e te kaha o te Atua i runga i te whakapono, kia taea ra no te whakaoranga kua rite noa ake nei, a ka whakakitea a te wa whakamutunga." I Pita 1. 4 me 5.) "I te whakakitenga mai o te Karaiti, o to tatou ora, ko reira hoki koutou whakakitea tahitia ai me ia i runga i te kororia." (Korohe 3. 4.) Ina ano tetahi: "Kei te takoto mai te karauna o te tika e homai e te Ariki e te kai-whakawa tika, ki te hunga katoa e hiahia ana ki tona putanga mai." (I Tim. 4. 8.)

Kaati, me pehea te takatu mo taua ra? Na te Tema a te Atua tenei kupu:—"Kia mataara rapea: e kore hoki koutou e mohio ki te haora e puta mai ai to koutou Ariki. Na kia tatanga ano koutou: no te mea ka puta mai te Tama a te tangata i te hoara e kore ai koutou e mahara." (Matin 24. 42 me 44.)

Te tangi ma te ngakau whakapono i tena ra, i tena ra, kei nga kupu whakamutunga o te Paipera:—

"AË RA, HAËRE MAI, E TE ARIKI, E IHU."

A TATOU TAMARIKI KURA.

Kua puta nga whakaatu a nga kai-tirotiro o nga kura mo nga whakamatautau mo te matriculation. Kanui te whakamihii ki te kaha o nga tamariki o Te Aute Kareti. Tokowaru nga tamariki i whakauru ki taua whakamatautau, a toke-ono o ratou i paahi. Ko nga tamariki enei i paahi:—

Matriculation and Solicitor's General Knowledge.

Tiwha Bennett.

R. Chapman-Taylor

W. H. Davis.

A. E. Prebble.

Matriculation.

W. T. A. Haigs.

Completed Partial Pass.

T. R. Kaa.

Kia ora nga tamariki i paahi nei. He nui hoki te mihi ki te Tumuaki o Te Aute (Mr. Loten) me ana kai-whakaako mo to ratou kaha ki te ako i a ratou tamariki.

Tenei hoki tetahi o a tatou tamariki no Te Kohupatiki nei kua paahi i te Matriculation, i te Solicitors General Knowledge, me te Medical preliminary, ara ko Jack Te Kuru Chadwick. Ko ana tau ka 17 tonu. I kurangia tenei ki te High School i Nepia.

TE AUTE.

Hei te 10 o nga ra o Mache i te 2 o nga haora, ka whakaparetia a Te Aute Kareti e te Kawana Tianara.

KAHUNGUNU WELFARE LEAGUE.

I te hui i karangatia ki Waihirere, takiwa o Te Wairoa, ko tetahi o nga take nui i oti ko te ropu whakahaere i nga take nunui e pa ana ki a Ngati Kahungunu. Kua hanga ta ratou kaupapa mo to ratou ropu. Kei te mihi atu te Toa Takitini ki tenei whakaaro nui i tipu ake nei i roto i nga tai-tamariki marama o Ngati Kahungunu. He tohu ora tena no te iwi. Na Ngati Porou i timata mai nga whakabaere nunui i roto i nga rohe o te Tai-rawhiti, ka hopu haere atu a Te Arawa i tetahi wahi, a no te tau ka huri nei ko Ngati Tuwharetoa me tona Poari, a inaiane ko Ngati Kahungunu ka korikori nei. E ta ma, kia kaha koutou, Mahara ake ano ki te Matua i te wahi ngaro hei awhina mai hei arataki haere i a koutou. Kia rite mai te manaaki i te taha tinana i te taha wairua.

KOHATU A TE ARAWA.

Ko te kohatu a Te Arawa, whakamahara ki nga hoia, hei te Mane Pepuere 28 ka hurania ai e te Tiuka.

Ko te whare-whakairo, "Uemuku-mai Rarotonga," hei te Paraire te 25 o nga ra o Pepuere ka tomokia ai.

NGA KORERO MO TE PEPA.

Kanui te pouiri o te Etita mo te korenga e taea te perehi ki te pepa o tenei marama o etahi korero ataahua. Kei te nui rawa nga take korero i mahue. Ina etahi:—

1. Te Tangata whai-rawa o Weniti. Na H. Jones.
2. Nga Kupu Tohunga. Na R.T.K.
3. He Mihi. Na Wiremu Brueti..
4. Nga Iwi o Te Moana-nui-a-Kiwa. Na Professor Condliffe.
5. Te Paamu a te Arawa. Na P. Peneti.

TE TURE REITI 1925, WAHI II.

(By Kahungunu Welfare League.)

I raro i nga ritenga o tenei Ture e ahei ana kia whakataua kia utu Reiti nga whenua Maori katoa kia pera ano i te utu Reiti o nga whenua Pakeha. (Tekiona 102.)

Ko nga whenua Maori e ahei ana kia kore e utu Reiti:—

- (a) Ko nga whenua Papatipu.
- (b) Ko nga Urupa, engari, kua e neke atu ite rima eka te rahi o te wahi e whakawateatia ite utu Reiti.
- (c) Ko nga tuunga Whare Runanga whare Karakia ranei, engari kua e neke ake i te rima eka te wahi e whakawateatia i te utu Reiti.

(Tekiona 103.)

Otira mehemea ka titiro te Kawana he rawakore te hunga whaipanga o tetahi whenua ka whai mana ia kite whakahau kia whakakorea kia whakaitia iho ranei te Reiti hei utunga ma taua whenua engari ia kaore e horoia e taua whakahau a te Kawana nga Reiti kua oti te whakatau kia utua e taua whenua, ara kaore e hoki whakamuri te mana o taana whakahau.

(Tekiona 104.)

Ko nga Reiti o nga whenua Maori kei raro i te mana o te Kaitiaki Maori a ranei o te Komihana Tiaki o te Tairawhiti, me utu e aua Kai-tiaki i roto ano i nga moni hua a ia ropu whaipanga e tika ana hei utu i aua Reiti, engari e kore e ahei kia tonoa ia o aua Kai-tiaki kia utu i te moni Reiti o tetahi whenua e neke ake ana i nga moni hua kei aia o aua whenua.

Heoi ano nga moni Reiti Topu e ahei ana kia tonoa kia utua e aua Kai-tiaki ko nga moni Reiti i puranga mo nga tau e wha mo nga tau iti iho ranei.

Mehemea he moni whenua kei te puritia e aua Kai-tiaki ma tetahi tangata ka ahei aua Kai-tiaki ki te tuku i aua moni hei utu i nga Reiti o tetahi atu whenua o taua tangata, ahakoa kaore taua whenua i raro ite mana o aua Kai-tiaki.

(Taria te roanga.)